

MİLLİ MÜCADELE’NİN TÜRK RESMİNE YANSIMASI

Serpil ÖZKAN*

1. GİRİŞ

Savaş imgesinin tuvale yansımaları, hemen her kültürde karşımıza çıkan konulardan biri olmuştur. I. Dünya Savaşı’ndan yenilgiyle ayrılan Osmanlı Devleti, tüm yurdun işgale uğrayacağı Mondros Mütarekesini imzalamak zorunda kalır. Mütarekeye müteakip ülke dört bir yandan işgale uğramaya başlar. Kurtuluş Savaşı’na başlatan Mustafa Kemal Atatürk’ün 22 Haziran 1919 Amasya Genelgesi’nde, vatanın bütünlüğünün ve milletin istiklâlinin tehlikede olduğunu belirterek; “*Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır*” söylemi ile Türk milletinin millî hâkimiyetini eline alması gerektiği vurgusunu yapar (Foto.1). Halkın, bu işgale karşı tüm ülke sathında verdiği tepkiye “millî mücadele” denir.

İstiklal Marşı Türk milletinin düşmana karşı yekvücut olarak kazandığı, zorlu bağımsızlık mücadelesinin şiirsel ifadeyle destanlaştırılmış bir belgesidir (Foto.2). Milletimizin bağımsızlık yolundaki zorlu mücadelesinin görselleştirilmiş hali de ressamların fırçasından tuvale aktarılan resimlerdir.

	
Foto.1: https://www.gonderbayrak.com.tr/ataturk-posteri.html	Foto.2: https://www.mehmetakifersoy.gen.tr/istiklal-marsi-sozleri/

*Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Denizli. Email: akdasserpil@gmail.com

Kurtuluş Savaşı'nın duygu ve coşkusunun kaynağını oluşturan ruh, Türk resminde birçok sanatçının tuvalinde görselleşmiştir. Kurtuluş Savaşı'nda halkın cephe gerisinde ve cephede verdiği mücadele, ressamların fırçasından hem savaş döneminde hem de savaştan sonra üretilen tuvalerde ölümsüzleşir. Kurtuluş Savaşı temalı resimler, yaşanan zorlukları, hüznüleri, acıları, mücadele azmini ve sonuçta kazanılan zaferleri anlatır.

Türk resim sanatında; Ahmet Ziya Akbulut, Halil Dikmen, Sami Yetik, İbrahim Çallı, Avni Lifij, Namık İsmail, Hayri Çizel, Şeref Akdik, Zeki Kocamemi, Abidin Elderoğlu, Ali Avni Çelebi, Zeki Faik İzer, Arif Bedii Kaptan, Ramiz Aydın, Aydın Ayan ve Mehmet Başbuğu gibi sanatçılar, bağımsızlık yolundaki Millî Mücadele temasını farklı üsluplarla da olsa benzer duygularla tuvallerine işleyen sanatçılar arasında yer almaktadır.

Ressamların, Türk Milleti'nin kutsal değerlerini, çekilen çileyi ve Türk halkının bedeller ödeyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki azmini ölümsüzleştirdiği yapıtları, birer tarihi belgeye dönüşmüştür. Sanatçılarımızın Türk tarihine kahramanlık destanı olarak geçen Millî Mücadele temalı yapıtları, seçilmiş sanatçı ve örnekler ile “Millî Mücadele'nin Türk Resmine Yansıması” başlığı ile bildirimize konu olmuştur. Çalışma, kronolojiye sadık kalınarak “Türk Halkının Maruz Kaldığı Mezalimlerden (Zulümler) Örnekler”, “Türk Halkının Topyekûn Mücadelesinden Örnekler” ve “Türk Halkının Zaferini Sembolize Eden Örnekler” alt başlıkları ile konu ve üslup açısından ele alınmıştır.

2. MİLLİ MÜCADELENİN TÜRK RESMİNE YANSIMASI

Şüphesiz bir toplumun tarihini yazanlar sadece tarihçiler değildir. Kimi zaman bir resim de ciltler dolusu kitaplardan daha öğretici olabilir. Bu bağlamda Türk ulusunun kaderini belirlediği I. Dünya Savaşı akabinde yaşanan Kurtuluş Savaşı mücadelesi de Türk resim sanatı içerisinde özel bir yere sahiptir. Türk milletinin kutsal değerlerini, çekilen çileyi ve Türk

halkının bedeller ödeyerek Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasındaki azmi tuvallerde ölümsüzleşerek tarihi birer belgeye dönüşmüştür.

Türk tarihinde önemli yeri olan bu kutsal kahramanlık ve varoluş mücadelesini birçok sanatçı kendi üslubundan farklı teknik ve yaklaşımlar ile ancak aynı duygularla tuvallerine aktarmışlardır.

2.1. Türk Halkının Maruz Kaldığı Mezalimlerden (Zulümler) Örnekler

Millî mücadele temasını anlatan ressamlar, savaşın yarattığı hüznü, acıyı, toplumun dramını eserlerine yansıtmışlardır. Bu anlamda bir döneme adını veren **İbrahim Çallı'nın** "İzmir'de Yunan Mezalimi" (Foto.3) (Güler, 2014: 541) isimli yapıtında, Yunanlıların Anadolu'nun Ege kıyılarına yapmış olduğu kanlı işgal tuvale konu edinmiştir. Sanatçının yaşanan savaşın acılarını aktardığı resmin ön planında, düşman askerlerin yakıp yıktığı köy kalıntısı içinde saldırıya uğramış, perişan haldeki köy halkı gelensel kıyafetleriyle verilmiştir. Yerde ölü halde yatan yaşlı erkek figürü ile giysileri parçalanmış tecavüze uğramış izlenimi veren yarı çıplak haldeki öldürülmüş kadın figürü ve bunların etrafında acısını yaşayan dört kadın figürü betimlenmiştir. Sanatçı savaşın şiddetini ve acısı dışavurumcu üslupta izleyiciye aktarmıştır. Büyük acı içindeki masum, savunmasız halkı yaşlı, çocuk ve kadın figürleriyle en iyi şekilde tasvir etmiştir Yunan düşman ordusunun Anadolu'nun iç kesimlerinde yaşayan silâhsız ve savunmasız Türk halkına karşı yapmış olduğu zulmü belgeler nitelikteki bu eserinde savaşın yöre halkında bıraktığı yıkım aktarılmıştır.

Aynı dönem sanatçısı **Hüseyin Avni Lifij'in** "Karagün ^{*}" (Foto.4) isimli eseri ise Türk halkının maruz kaldığı mezalimlere en iyi örneklerdendir. Sanatçı, Kurtuluş Savaşı sırasında düşman tarafından

* "1914 Kuşağı" sanatçıları içinde, izlenimci tutumunun yanı sıra simgeci tavrıyla öne çıkan H. Avni Lifij'in "karagün" (Foto.4) çalışmasının ana düşüncesi gerçek nesnelere değil; düşünce, duygu, ülkü ve düşlerin betimlenmesi olan sembolizm (simgecilik) akımının ifadesidir. Anadolu'yu işgal eden düşmanları sembolize eden yırtıcı kuşlar bir akbaba misali vahşet sonrası görüntüyü seyretmekte ve acıyı yaşayanlardan faydalanmaya çalışmaktadırlar.

yakılıp yıkılmış, tahrip edilmiş, Anadolu köyünü konu edinmiştir. Eserde sanatçının simgeci üslupta savaşın kötülüklerini, yıkıcılığını ve sivil halkın yaşadıklarını betimlediği görülmektedir. Kompozisyonun en temel öğeleri tablonun merkezinde tacize uğradığı düşünülen yerde yarı çıplak kadın, bunun hemen başucunda beşikten bedeni sarkan ölmüş bebek ve bunların başına üşüşen yırtıcı kuşlar olarak verilmiştir. Savaşın en karanlık yüzü bu figürler aracılığı ile yansıtılmak istenmiştir.

Her iki sanatçının kendi üslubunda ancak aynı duygu vurgusuyla tuvallerine aktardığı zulüm teması 15 Mayıs 1919 tarihinde başlayan ve 9 Eylül 1922 tarihine kadar süren Anadolu'nun işgali yani yok edilmeye çalışılan bir tarih, bir ulus anlatılmaktadır (Gören, 1990:116-117).

Foto. 3: İ. Çallı, **İzmir'de Yunan Mezalimi**, 1921, TÜYB, 132x177 cm, Özel Koleksiyon.

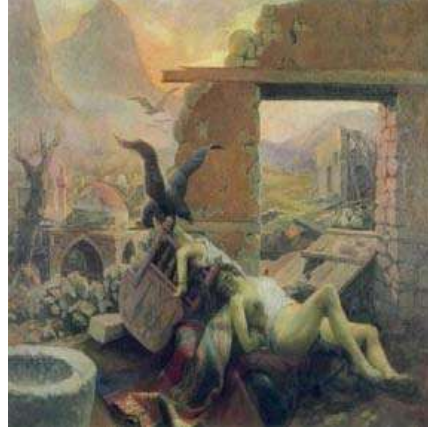

Foto. 4: Avni Lifij, **Karagün**, 1923, Tuval Üzerine Yağlıboya, 93 X 118 Cm, Ankara Devlet Resim Ve Heykel Müzesi.

I. Dünya Savaşı sonrası Anadolu'yu işgale kalkışan Yunan ordusunun Türk halkını yok etmek için akıl almaz insanlık dışı eylemlerini, silâhsız ve savunmasız Türk halkına karşı yapmış olduğu zulmü belgeler nitelikteki bu eserler, savaşın yöre halkında bıraktığı acıyı gözler önüne sermektedir. Sanatçılar savaşın şiddetini ve acısını gerçekçi, dışavurumcu ve simgeci üslupta izleyiciye aktarmışlardır. Tarihimizin acı olaylarını öğrenmek isteyenlere bir kaynak teşkil eden bu eserler milli mücadele dönemi Yunan mezaliminin ibret verici belgeleridir aslında.

2.2. Türk Halkının Topyekûn Mücadelesinden Örnekler

Türk halkının kurtuluş mücadelesini tuvallerine konu edinen sanatçılar, yalnızca savaşın yarattığı hüznü, acıyı, toplumun dramını değil; bunun yanında, milli ruhu, birlik ve beraberliği, savaşın zor şartlarda nasıl kazanıldığını belgeler nitelikte tablolar üretmişlerdir. Bu tablolar, Ulusun dününü, bugününü ve yarınını anlatması bakımından önemlidir (Öndin, 2003: 146). Ayrıca Türk halkını heyecanlandırarak, özgürlüğe çağrı yapan duyguyu güçlendiren, birliktelikle daha kuvvetli olunabileceğini anlatan sahneler içeren bu resimler coşku verici içerik ve biçimleriyle o dönemi belgelemektedir.

Bu tablolardan biri olan “1914 Kuşağı”nın asker üyelerinden “savaş ressamı” olarak ün kazanmış olan **Mehmet Sami Yetik’in**[†], Milli mücadele temalı “Aydın Önerlerinden Hücum/ Türk Kurtuluş Savaşı’ndan” (Foto.5) adlı eserinde, Türk askerinin ve Türk halkının kahramanlıklarını, cesaretlerini ve savaşın zorluklarını gözler önüne sermiştir. İşgal kuvvetleri tarafından ele geçirilen bir köyün, düşman işgalinden kurtarılışı canlandırılmıştır. Silahlı olmayınca kasma, küreğini eline alarak düşmanın üzerine yiğitçe koşuran Türk halkı, korkusuzca vatanını savunmaya çalışan kahraman askerler ve efelerin bir arada verilmesi dikkat çekmektedir. Ayrıca, Kurtuluş Savaşı sırasında çekilen sıkıntıların, gösterilen çabaların, verilen şehitlerin unutulmaması; gerekliliği ve birlikte hareket etmenin önemi vurgulanmak istenmiştir.

[†] Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı’na bizzat katılan ve “savaş ressamı” olarak ünlenen Mehmet Sami Yetik’in savaş ve askerlik temalı sağlam desen anlayışı ve gerçekçi üslupla ele alınmış büyük boyutlu güçlü kompozisyonları, her yıl “Galatasaray Sergileri”nde teşhir etmiştir (Çoruhlu, 1996:107).

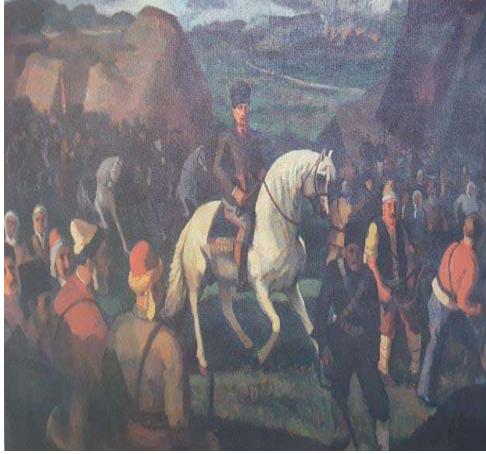

	
<p>Foto.5: Sami Yetik, Aydın Önderlerinden Hücum/ Türk Kurtuluş Savaşı'ndan ,1921, TÜYB,192x295cm., ADRHM. (https://salutatorium.com)</p>	<p>Foto. 6: İbrahim Çallı, İstiklal Harbinde Vatan Müdafaasına Koşan Zeybekler/Kuva-yı Milliye: Zeybekler ,1923, TÜYB, 118x154 cm., ADRHM. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeybekler Kurtuluş)</p>

İbrahim Çallı'nın “İstiklal Harbinde Vatan Müdafaasına Koşan Zeybekler/Kuva-yı Milliye: Zeybekler[‡]” (Foto.6) adlı eseridir. Tabloda Kurtuluş Savaşı'nın önemli bir bileşeni olan zeybekler konu edilmiştir (Alkan ve Kahraman, 2016:5). Eser Savaş katılmak için hazırlanan zeybekler ve onları yolcu etmeye gelen kadınlardan oluşmaktadır. Özellikle Ege Bölgesi'nde düşmana karşı büyük mücadele vererek savaşın kazanılmasında etkisi olan zeybeklerin, milli mücadeleye olan katkısı vurgulanmak istenmiştir. Tabloda figürlerin telaşsız hareketleri ne yaptığını bilen, kendinden ve kazanacağı zaferden emin bir milletin özelliği olarak aktarılmıştır. Zeybekleri yolcu etmeye gelen eş ya da anneler sahneye dahil edilerek, Anadolu kadınlarının da erkekler kadar bu mücadelede önemli payı olduğuna bir gönderme yapılmıştır.

Arif Bedii Kaptan'ın “Atatürk Milli Mücadele'de” (Foto.7) adlı eserinde Atatürk, büyük atlı birliğin önünde mareşal üniformalı olarak milli

[‡] İbrahim Çallı'nın “Zeybekler” (Foto.6) adlı resmi 1933'de (Cumhuriyet'in 10. Yılı) ilki yapılan İnkılâp Sergileri adı altında Resim ve Heykel Müzesi'nde sergilenmiştir (Alkan ve Kahraman, 2016:14).

mücadelenin lideri vurgusu ile tasvir edilmiştir. Çok figürlü kompozisyonda Mustafa Kemal'in giriştiği mücadelede Anadolu'nun O'na verdiği destek ve Mustafa Kemal'in halkına olan inancı, sanatçının fırçasından tuvaline aktarılmıştır.

	
<p>Foto.7: Arif Bedii Kaptan, Atatürk Milli Mücadele'de, 1933, TÜYB, 115 x119cm.,ADRHM.(https://salutatorium.com/)</p>	<p>Foto. 8: Ali Avni Çelebi, Silah Arkadaşları, 1932, TÜYB, İDRHM. (Genç, 2006:159) (https://www.tarihnotlari.com/al iavni-celebi/)</p>

“Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliği”nin kurucu üyelerinden Ali Avni Çelebi'nin eserleri “**Silah Arkadaşları**” (Foto. 8) isimli yapıtı savaş ortamında aynı yazgıyı paylaşan iki asker dayanışmasını betimlemektedir (Berk, 1978: 48). Duyguların ve iç dünyanın ön plana çıkarıldığı ekspresyonist üslupta tuvale aktarılan konuda[§]; kader birliği, fedakârlık ve dayanışma kavramları yer almaktadır. Dayanışmadan doğan bu güçle durmadan hep birlikte yola devam etmemiz gerektiği teması işlenmiştir.

[§] Ali Avni Çelebi'nin ifadesiyle; “*ressam resim yapan değildir. Resim yoluyla topluma rapor veren kişidir*” der (Berk – Özsegin, 1983: 48).

Foto. 9: Hayri Çizel, **İzmir'e Doğru**, 1933, TÜYB, 95x70 cm., Türk Askeri Müze Koleksiyonu. (https://mk.gov.tr/ContentFiles/milli_mucadele)

Foto. 10: Halil Dikmen, **İstiklal Savaşı'nda Mermi Taşıyan Kadınlar**, 1933, TÜYB, 1,43x2,45 cm., İDRHM. (AKSOY, 2018:1006) (<http://www.leblebitozu.com/11-turk-ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/>)

Hayri Çizel'in “İzmir'e Doğru” (Foto. 9) isimli eserinde kahraman Türk ulusunun yurdunu koruma mücadelesi konu olarak aktarılmıştır. Yunan askerinin Anadolu insanına yaptığı zulüm ve yaşattığı acılar tabloda görülmektedir. Arka planda bütün umutların tükendiği bir anda yetişen Türk askerinin düşmanı kovalaması ve işgal gücünü İzmir'de denize dökmek için yaptığı taarruz anlatılmaktadır (Alkan, 2017:184-187). Yapıtta acı, sıkıntı ve hüznü başarılı bir şekilde yansıtılmıştır. Özellikle arabanın her iki yanında yer alan kadın figürlerinin çaresizliği vurgulanmaktadır.

Halil Dikmen “İstiklal Savaşı'nda Cephane Taşıyan Köylü Kadınlar**” (Foto.10) adlı eserinde, Türk milletinin Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda bağımsızlık ve kurtuluş için asker-sivil, kadın-erkek, genç-ihtiyar, çoluk çocuk topyekûn nasıl mücadele ettiğini konu edinmiştir (Bulut, 2004: 46.). İzleyen kişinin milli duygularını harekete geçirerek,

** “Türk Yunan Savaşı'nda Mermi Taşıyan Türk Kadınları” adıyla da bilinir (Erbay, 2006:125) “İnkılâp Resimleri Sergisi” için hazırlanmış bir çalışma olan eser, Müsteşar Nafi Atuf döneminde Maarif Vekâleti tarafından 800 liraya satın alınmıştır (Tansuğ, 1999:189; Elibal, 1973:65).

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın hangi zorluklarla kazanıldığı yansıtmaktadır (Yasa Yaman, 2006: 51).

Kurtuluş savaşında ele ele vererek bu zorlu mücadeledeki başarıda Anadolu kadının büyük payı olduğu hatırlatılmaktadır. Türk ordusu cephede düşmanla çetin bir mücadele içindeyken Anadolu kadınları, cepheye, yüklü kağnısı ile sırtında cephane taşıyarak Ulusal Kurtuluş Savaşı'na azimle gönüllü olarak katılmıştır. Millî mücadelede Anadolu insanı için elzem olan cephane taşıyan kağnı vurgusu ile yolsuz, araçsız vücutlarını vatana adayan ve yurdu için sırtında cephane kadar umut da taşıyan Anadolu kadınları ulus birlikteliğinin çok önemli bir göstergesidir.

Şeref Kamil Akdik'in “Atatürk Telgraf Başında” (Foto.11) isimli eseri Atatürk'ü Milli Mücadele'de telgraf başında göstermektedir. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı örgütleyebilmek için Anadolu ve İstanbul arasında telgraf görüşmesi gerçekleştirmeye çalışırken betimlendiği görülmektedir. Buradaki telgraf makinesi, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bir sembolü olarak kullanılmaktadır (Uğurlu, 1998:14).

Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadele'de haberleşmenin başında bizzat durarak vali ve ordu komutanlarıyla haberleşmiş, örgütlenmeyi ve bilgi akışını sağlamıştır (Giray, 1994: 119). Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında o dönemin vazgeçilmez iletişim aracı olan telgrafın rolü büyüktür. Bu yüzden Kurtuluş Savaşı, bir anlamda “telgraf savaşı” olarak da kabul edilmelidir^{††}. Sanatçının realist üslupla ele aldığı, profesyonel bir gözlem gücüyle meydana getirdiği tablo, Türk resim sanatı tarihi açısından belgesel bir nitelik taşımaktadır.

^{††} Atatürk, Büyük Nutuk'ta “Efendiler! Telgrafçularımızın bu savaşta gösterdikleri kahramanlıkları tarih iftiharla kaydedecektir.” Demiştir (Gören, 2003: 128).

Foto. 11: Şeref Akdik, **Atatürk Telgraf Başında**, 1934, TÜYB, 178x138 cm., İDRHM. (<https://wannart.com/icerik/8145-bir-milletin-mucadelesi->)

Foto. 12: Abidin Elderoğlu, **Ayrılış**, 1935, TÜYB, 182x153cm., İzmir Resim Heykel Müzesi. (<https://salutatorium.com/>)

Abidin Elderoğlu'nun “Ayrılış” (Foto.12) isimli tablosunda, ailesi tarafından vatani görevini yapmak üzere askere gönderilen bir gencin uğurlanma sahnesi konu olarak ele alınmıştır. Sanatçının bu yapıtı sıcak, yalın ve etkili bir anlatıma sahiptir (Alkan, Kahraman, 2017: 391-393). Bir yandan vatani görevin kutsallığı vurgulanırken diğer yandan Anadolu kadınının başı dik ayakta güçlü ve mağrur şekilde aktarılması söz konusudur. Kompozisyonda askerlik yüceltirken, geride kalanı en az asker kadar kutsamaktadır. Bir ana ve eş olarak Anadolu kadınının güçlü duruşu ön plana çıkarılmıştır.

Hayri Çizel'in “Ana Gayreti” (Foto.13) isimli çalışmasında, ay ışığı altında kağrı arabasıyla ve sırtlarında cephane taşıyan kahraman Anadolu insanı betimlenmiştir. Yapılan işin zorluğu figürlerin hareketlerinde görülmektedir. Türk askerinin cephanesiz kalmaması için tüm gücüyle cepheye silah yetiştirmeye çalışan Türk halkının övgüye değer hali tuvale yansıtılmıştır. Savaşın zorluklarla dolu olduğunu, sadece cephede değil cephe gerisinde de devam ettiğini anlatan bir eserdir.

	
<p>Foto.13: Hayri Çizel, Cephaneye Yardım/ Ana Gayreti, 1934, TÜYB,159 x 235 cm., (https://mk.gov.tr/ContentFiles/milli_mucadele)</p>	<p>Foto.14: Zeki Kocamemi, Nakliye Kolu/ Mekkâre Erleri, 1935, TÜYB, 123.5x195.5 cm., İDRHM. (https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeki_Kocamemi)</p>

Ahmet Zeki Kocamemi “Mekkâre^{‡‡} Erleri^{§§}” (Foto.14) sanatçının Kurtuluş Savaşı temasını işlediği en bilindik eseridir (Öndin, 2003:197). Sanatçı cepheye erzak taşıyan askerleri çok figürlü kompozisyon çalışmasıyla tuvaline aktarmıştır. Cephe gerisinden gelen erzaklar, her türlü ulaşım aracıyla ve zorlu bir yolculukla cephede düşmanla mücadele eden askerlere taşınmaktadır (Bulut, 2004: 46). Savaş döneminde nakliyeyi sağlayan erlerin yolculukları sanatçının üslubundan inşacı tavırla ifade edilmiştir. Kurtuluşa giden bağımsızlık yolunda güçlerini birleştiren asker ve halkın birlikteliği olumsuz şartlara rağmen kararlılıkları ile vurgulanmıştır.

Kurtuluş Savaşı ve ardından yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti dönemine tanıklık etmiş sanatçı, eseriyle bir yandan yaşadığı döneme

^{‡‡} Mekkâre, Osmanlı ordusunda halktan ücret karşılığında kiralanan ve taşıma işlerinde kullanılan at, deve, katır gibi hayvanlara verilen addır (Öndin, 2003: 197).

^{§§} “Mekkâre Kolu” ve “Nakliye Kolu” isimleriyle de anılan eser, 1933-1936 yılları arasında düzenlenen “İnkılâp Sergileri” kapsamında gerçekleştirilmiş bir çalışmadır (Elibal,1973:128; Tansuğ, 1999: 189).

duyarlılığını göstermiş, diğer yandan da Türk resminin yeni üslup dönüşümünü ortaya koymuştur.

A painting by Mehmet Başbuğu titled 'İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 1'. It depicts a group of soldiers in a snowy, mountainous landscape, rendered in a monochromatic red and white color scheme. The soldiers are in various poses, some standing and some sitting, creating a sense of movement and depth.	A painting by Mehmet Başbuğu titled 'İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 2'. It shows a group of soldiers in a snowy, mountainous landscape, rendered in a monochromatic red and white color scheme. The soldiers are in various poses, some standing and some sitting, creating a sense of movement and depth.
<p>Foto. 15: Mehmet Başbuğu, İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 1, 1996, TÜYB, 100x 300 cm, (Güngör, 2018: 236)</p>	<p>Foto.16: Mehmet Başbuğu, İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 2, 1996, TÜYB, 100x 300 cm, (Güngör, 2018: 227)</p>

Türkiye Cumhuriyeti'nin dünya devletlerine karşı verdiği büyük var olma mücadelesi, Türk halkının birlik ve beraberliği ile tarihe altın harflerle yazılmış destansı bir kahramanlıktır. Bu kahramanlık destanı, Türk resim sanatında birçok sanatçının tuvaline konu olmuştur. İşte bu sanatçılardan biri de Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı tuvallerinde fazlaca işleyen, milliyetçi yönü ile bilinen ressam Mehmet Başbuğudur. Sanatçı Millî Mücadele konusunu, kalabalık figür kompozisyonları haline gerçekçi üslup ile tuvallerinde betimlediği betimlemiştir.

Mehmet Başbuğu'un "İstiklal Savaşı'nın Yorumlanması 1" (Foto.15) (Güngör, 2018: 236) adlı eseri de bunlardan biridir. Sanatçı kahramanlıkları ile kendisinden yıllar boyunca bahsettirecek Türk askerinin şehitlik mertebesini realist üslupta tuvaline konu edinmiştir. Çoklu figür kompozisyonu ile ele aldığı eserinde şehitlik teması ile mücadelenin kutsallığına vurgu yapmaktadır. Kompozisyonun ön planında tüm Anadolu kadınının temsilen yöresel kıyafetleri içerisinde düşünceli ve mağrur duruşu ile bir figüre yer verilmiştir. Bu figürün hemen arkasında üzeri bayrakla örtülen bir şehit ve arka planda uzaklaşır şekilde kalabalık asker grubu resmedilmiştir.

Mehmet Başbuğu “İstiklal Savaşı’nın Yorumlanması 2” (Foto.16) (Güngör, 2018: 237) adlı eserinde, Kurtuluş Savaşı’nda Türk askerinin gazilik mertebesine ulaşmasını konu etmiştir. Sanatçının gerçekçi üslupta işlediği gazileri resmin ön planında görülmektedir. Hala o günlerin acısını, yüreklerinde taşıyan düşünceli, yorgun ama gururlu yaşlı gazileri göğüslerindeki madalyaları ile betimlenmiştir. Kompozisyonun arka planında ise kalabalık Türk askeri ile Anadolu halkı cepheye giderken resmedilmiştir. Sanatçının “İstiklal Savaşı’nın Yorumlanması 1-2” adlı eserlerin, Türk askerinin vatanı uğruna döktüğü kanı temsilen kırmızı-beyaz renk vurgusu tablonun geneline hakimdir. Beklide kurtuluş mücadelesinin en anlamlı betimlemelerinden biri olan bu eserler vatan sevgisi taşıyan her bireyin o günlerin acısını, hüznünü hissetmesi açısından önemlidir.

Mehmet Başbuğu’un millî mücadele yıllarında yaşanan fedakârlıkları ve kahramanlıkları resimlediği “Kurtuluş Savaşı Destanı” (Foto.17) (Güngör, 2018: 236) isimli eserinde ise Türk halkının esareti kabul etmeyip vatanı uğruna yekvücut mücadelesi konu edinmiştir. Bu büyük mücadele bağımsızlığın simgesi kutsal Türk bayrağına işlenmiş ifadesi ile kadın figürünün bağımsızlığın nişanesi bayrakları hazırlaması üzerinden ifade edilmiştir. Tablonun arka planında verilen mücadele, savaşın karmaşası üzerinden betimlenmiştir. Sanatçının büyük titizlikle ayrıntılı olarak betimlediği eseri, vatan müdafaası için yetiştirildiği beşikteki bebekten, kadınına tüm Anadolu insanın istiklali için mücadeleye olan desteğini anlatmaktadır.

Mehmet Başbuğu'un milli mücadele temalı resimlerinin ana öğelerinden biri de Atatürk olmuştur. “Bayraklaşan Atatürk” (Foto.18) adlı bu çalışmada bir grup Türk askeri, Atatürk’ün gözleri ve bayrak simgesi konu edilmiştir. Aynı amaç için bir araya gelmiş Millî Mücadele’nin isimsiz kahramanları kurtuluşun lideri Atatürk’ün gözlerinde Türk askerine olan inancı ve güveni ile betimlenmiştir. Kahraman askerler tek vücut Atatürk’ün askerleri olarak gerçekçi tavırla kompozisyona aktarılmıştır. Millî Mücadele’nin isimsiz kahramanları bu şekilde onurlandırılmıştır.

Mehmet Başbuğu'un “Kurtuluş Savaşında Seferberlik” (Foto.19) (Güngör, 2018: 228) eserinde, Millî Mücadele’ye olan inanç ile kararlılığı kompozisyonun geneline hâkim olan yaşlı, genç her yaşta Anadolu insanın cepheye doğru yol alışı üzerinden betimlenmiştir. Tablonun ön planında beyaz zemin üzerine betimlenen kağnısı ve elindeki süngüsü ile mücadeleye yol alan yaşlı erkek figürü geleneksel kıyafetleri içinde görülmektedir. Hemen arkasında ise uzun konvoy halinde ufuk çizgisine doğru uzanan insan ve hayvan figürü, realist üslupta betimlenmiştir. Sanatçının Kurtuluş Savaşı temalı hemen hemen tüm eserlerinde bağımsızlığın simgesi Türk bayrağı da halkın elinde dalgalanır

şekilde verilmiştir. Anadolu insanı yekvücut tüm imkânları ile mutlak galibiyet için büyük çaba gösterir şekilde betimlenmiştir.

	
<p>Foto.19: Mehmet Başbuğu, Kurtuluş Savaşında Seferberlik, 2005, TÜYB, 190x290 cm., (Güngör, 2018: 236)</p>	<p>Foto.20: Mehmet Başbuğu, Cepheye Doğru, 2008, TÜYB, 140x200cm., (https://www.artsurem.com/art/artwork/mehmet-basbug/559/)</p>

Mehmet Başbuğu'un "Cepheye Doğru" (Foto.20) eserinde, Kurtuluş Savaşı'nda cephede yardımcı olabilecek çocuk, yaşlı demeden kadın, erkek tüm halkın vatanını savunması için cepheye koşması konu edinmiştir (Güngör, 2018:222). Bu tablo, kurtuluşa inanan tam bağımsızlığı için hiçbir şey düşünmeden üzerine düşeni yapmaya koşan Türk ulusunun vatanına, toprağına, bayrağına olan sahiplenmesinin ifadesidir. Resmin merkezinde yöresel kıyafetleri içindeki kadın figürü ile Anadolu kadınının askerine, verdiği destek anlatılmıştır.

Sanatçının halk kahramanlıkları teması ile yaptığı çalışmasında kağnılar Anadolu insanının ve Millî Mücadele'nin sembolik imgelerine dönüşmüştür. Sanatçı Türk kadını, Türk askeri ve fedakâr Türk milletinin her yaştan bireyinin gösterdiği kahramanlığı resminde ölümsüzleştirmiştir.

Millî Mücadele döneminde Türk halkının bir bütün olarak cephede yer almasını ve birlikte kahramanlık destanını yazmasını en iyi şekilde betimleyen sanatçılarımızdan biri de çağdaş Türk resim sanatçılarımızdan Aydın Ayandır. Sanatçı Nazım Hikmet'in "Kuvayi

Milliye Destanı” ile Fazıl Hüsni Dağlarca’nın “Bağımsızlık Savaşı” kitaplarında yer alan şiirlerden esinlenerek kendi üslubundan gerçekçi anlatımıyla yakın tarihimize ışık tutan, belgesel nitelikte eserler üretmiştir. Sanatçı, yaşanan savaşı tüm yönleri ile işlemiş ve Türk halkının kahramanlığını, fedakârlığını, çekilen sıkıntıları ustaca resimlerinde betimlemiştir.

Aydın Ayan “Aydın Altında Kağnılar” (Foto.21) (Arda, 2007: 101) çalışmasında cepheye yardım götürün Anadolu kadını konu edinmiştir. Zor, sarp yollarda cepheye yüklü kağnısına destek vererek askerine yardıma giden yöresel kıyafetleri içinde Anadolu kadını betimlenmiştir. Türk kadının dünyada eşi görülmemiş kahramanlığı gerek Millî Mücadele’nin hazırlığında gerekse cepheye gösterdiği destansı mücadelede tarihe geçmiştir. Millî Mücadele’ye yaptığı fedakârlıklar ile tarihe damga vuran kahraman kadınlarımız sanatçının resimlerinde en asil halleri ile ölümsüzleştirilmiştir.

	
<p>Foto.21: Aydın Ayan, Aydın Altında Kağnılar, 2004, T.Ü.Y.B.,100x200 cm. Afyonkarahisar / Şuhut AtatürkEvi Koleksiyonu (http://www.lebriz.com/) (ARDA, 2007: 101)</p>	<p>Foto. 22: Aydın Ayan, Ve Kadınlar, 2004, T.Ü.Y.B., 100x120 cm. Afyonkarahisar / Şuhut Atatürk Evi Koleksiyonu (http://www.lebriz.com/) (ARDA, 2007: 103)</p>

Aydın Ayan “Ve Kadınlar” (Foto22) eserinde yurt savunmasında eşine, çocuğuna, milletine destek olan Kurtuluş Savaşı kahramanı kadınlarımızı konu edinmiştir (Arda, 2007:103). Anadolu kadınının

cepheye verdiği yardımını askerine götürdüğü cephaneliği başında, her yaştan çocuk, genç, yaşlı figürü ile betimlemiştir. Yaşanan savaşta, sadece silahlar ile mücadele edilmediği birlik ve beraberlikle vatan müdafaasının yapıldığı vurgulanmıştır.

Aydın Ayan “Atatürk Kocatepe’de” (Foto.23) (Arda, 2007: 104) adlı eserinde kurtuluş yolunda Türk halkının büyük kahramanlıklarına ve fedakârlıklarına liderlik eden Gazi Mustafa Kemal Atatürk başkomutan kimliği ile betimlenmiştir. Savaş devam ederken gün doğum vaktinde birliklerin Kocatepe’den akın akın ovaya dağılışı detaycı ve gerçekçi üslupta tuvale aktarılmıştır. Önder kimliği ile Mustafa Kemal Atatürk, Kocatepe de askerinin başında düşünceli ve kararlı şekilde tüm ihtişamı ile vurgulanmıştır.

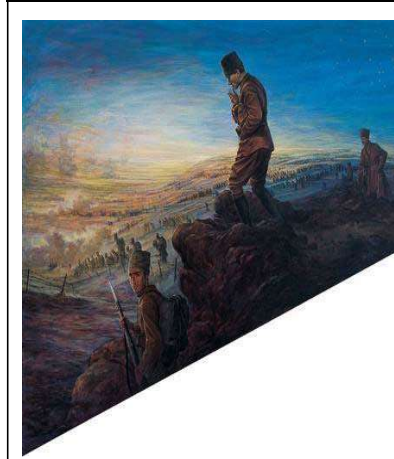

Foto.23: Aydın Ayan, **Atatürk Kocatepe’de**, 2004, T.Ü.Y.B., 1x60x200x70 cm. Afyonkarahisar / Şuhut Afyonkarahisar/Şuhut Atatürk Evi Koleksiyonu(<http://www.lebri z.com/>) (ARDA, 2007: 104)

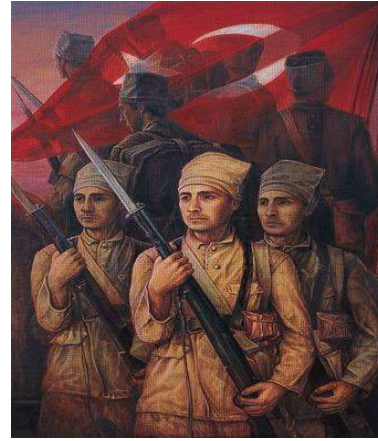

Foto.24: Aydın Ayan, **Nerde Bir Er Varsa Orda Görünen**, 2004, T.Ü.Y.B., 100x70 cm. Afyonkarahisar/Şuhut Atatürk Evi Koleksiyonu(<http://www.lebri z.com/>) (ARDA, 2007: 104)

Bir milletin tüm fertleri ve imkânlarıyla dünyaya gösterilmiş büyük kahramanlık destanında Türk askerinin başarısı şüphesiz tartışılmaz. **Aydın Ayan’ın** “Nerde Bir Er Varsa Orda Görünen” (Foto.24) (Arda, 2007: 104) eserinde vatanını savunmak için Anadolu’nun

her yerinden gelen Türk askerini konu edinmiştir. Eserde Yaşları henüz delikanlılığa ermiş vatan evlatlarının kenetlenmiş, azimli görüntüsü Mehmetçi vurgusu ile betimlemiştir. Vatanın bağımsızlığının sembolü Türk bayrağı ve onun uğruna şehit düşen ancak şehit düşse de azalmayan, tam aksine çoğalan Mehmetçikler “aynı yüzde ve aynı amaçta” vatani için tek vücut olarak ifade edilmişlerdir.

2.3. Türk Halkının Zaferini Sembolize Eden Örnekler

Mustafa Kemal Atatürk’ün 19 Mayıs 1919’da başlattığı kurtuluş mücadelesi, çok geniş bir coğrafyada Türkiye’nin büyük bir bölümüne yayılarak eşsiz bir ulusal bağımsızlık savaşına dönüşür. Zafere ulaştıran en önemli mücadeleler Samsun’dan başlayarak “*Ya İstiklal Ya Ölüm!*” ifadesiyle İzmir’e uzanan rota üzerinden gerçekleşir. Kesin zafer, en kanlı savaşların sürdüğü batı cephesinde Yunanlıların 30 Ağustos 1922’de yenilgisi ile kazanılır.

İstiklal Marşımızın ünlü şairi Mehmet Akif Ersoy ‘un çok iyi ifade ettiği gibi “*Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet; Hakkıdır, hak’ka tapın milletimin istiklal*” artık vatan toprağı için canını feda eden Türk milletinin hürriyet ve istiklal günüdür. Türk halkının kazandığı bu büyük zaferin yansımalarını, Türk resminde görmekteyiz. **Ahmet Ziya Akbulut’un**, “Türk Ordusunun İzmir’e Girişi” ve **Mehmet Ruhi Arel’in** “İzmir’e*** Giriş” (Foto.25-26) (Alkan, 2017: 98) adlı çalışmaları bu büyük zaferin betimlemeleridir.

*** Ufuk Alkan’ın “Türk Resim Sanatında 1914-1935 Dönemi Savaş Temalı Tabloların İncelenmesi “adlı Doktora Tezinin 97. Sayfasında ve Gülcan Özcan’ın “Batılılaşma Döneminde ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Resminde Propaganda Olgusu”, adlı Yüksek Lisans Tezinin 73.sayfasında “Türk Ordusunun İstanbul’a Girişi” olarak verilse de eserin arka planındaki mimari yapısı ile İzmir Basmane Garı (F.28) olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla İstanbul’a değil İzmir’e Girişi şeklinde tablo düzeltilmiştir.

Foto.25: Ahmet Ziya Akbulut, **Türk Ordusunun İzmir'e Girişi**, 1922, TÜYB, 77x53 cm., Ankara Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi. (<https://epochtimestr.com/index.php/9-eylul-1922-buyuk-taaruzun-ardindan->)

Foto.26: Mehmet Ruhi Arel, **İzmir'e Giriş**, 1927, TÜYB, 89x125 cm., İstanbul Atatürk Müzesi. (<https://tr.pinterest.com/pin/478155685411976154/?d=t&mt=login>)

Türk askerleri ve halkı, Kurtuluş Savaşını kazanmış ve İzmir geri alınmıştır. Türk ordusunun İzmir'e girişi coşkuyla ve gururla karşılanmıştır. Eserlerin arka planında, binalar bayraklarla donatılmıştır. Ön plandaki geniş caddenin her iki yanında, Anadolu'da savaşmış olan ve savaştan sonra ilk kez İzmir'e ayak basan Türk askerleri ve kurtuluşun lideri ulu önder Atatürk eşliğinde resmedilmiştir. Mücadelenin asıl sahipleri kahraman Türk halkını zafer müjdesi ile selamlamaktadır. Atatürk ve silah arkadaşlarına güvenerek hareket eden halk, bağımsızlığa ulaşmıştır. Kadını, erkeği yaşlısı, genci yekvücut kazandığı bu kutsal mücadelenin zafer sevincini de şenlik içerisinde kutlamıştır. Bu şanlı zafer, dünya tarihinde yüce Türk milletinin bağımsızlık tutkusunun zaferi ve coşkusunun belgeleridir.

Foto.27: Hüseyin Avni Lifij, **Akgün**, 1924, TÜYB, 25,5x34 cm., Özel Koleksiyon.
(<https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/sergiler/avni-lifij-caginin-yenisi>)

Foto.28: İzmir Basmane, Eski Türkiye Fotoğrafları Arşivi
(<http://www.eskiturkiye.net/tag/basmane/>)

Anadolu halkını coşturarak, özgürlüğe davet eden, duyguları sağlamlaştıran, birlik olarak daha güçlü olunabileceğini gösteren kompozisyonlardan bir diğeri H. Avni Lifij'in "**Akgün**" (Foto.27) isimli çalışmasıdır. Bu yok edilmeye çalışılan bir milletin dirilişinin hikâyesidir. Türk halkının vatanını sömürgeci dış güçlerden temizlediği ve denize döktüğü 9 Eylül 1922 tarihi sembolize edilmektedir. Güçlü Türk askerleri, bozguna uğramış düşman askerlerine doğru atlarını sürmektedirler. Tüm Türk askerini temsilen hazır olda bekleyen er, bozguna uğrattığı Yunan bayrağı önünde, gururla vatanını her an korumaya hazır bekçi durumundadır. Sanatçının küllerinden doğan bir milletin zaferle taçlandığı kutlu kurtuluş gününün sembolü olarak "Akgün" gösterilmiş olabilir.

SONUÇ

Türk İstiklal Harbi'nin başladığı 19 Mayıs 1919, milletin İstiklalini kurtarmak yönündeki kendi azim ve kararını ortaya koyduğu önemli bir tarihtir. Bu tarihten itibaren Anadolu'da, Milli Hâkimiyetin idamesi için Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde Millî Mücadele başlayacak, neticesinde ise yıkılan bir imparatorluktan tam İstiklalini ilan eden yepyeni bir Türk devleti yaşam bulacaktır.

Türk halkının, milli mücadelesinin parolası 'Ya İstiklal Ya Ölüm' düsturu ile yekvücut kazandığı bu büyük zafer; vatan şairimiz Aziz Mehmet Akif Ersoy tarafından şiirsel ifadeyle destanlaştırılarak

bağımsızlığın simgesi “İstiklal Marşı” adıyla Türk Milletine milli marş olarak armağan edilmiştir. Nasıl ki bağımsızlığımızın simgesi istiklal Marşımız, milletimizin düşmana karşı yekvücut olarak kazandığı, zorlu mücadelesinin şiirsel ifadeyle destanlaştırılmış belgesi ise; milletimizin bağımsızlık yolundaki bu zorlu mücadelesinin görselleştirilmiş hali de çalışmamızda seçti yoluna giderek aktardığımız bu resimlerdir. İstiklal Marş’ımızın her bir dizesinin ressamlarımızın fırçasından kendi üsluplarıyla ama aynı duygularla resimlendiğini ve bu resimlerle sabitlenerek sanatçılarımızın tuvallerinde hayat bulduğunu görüyoruz.

Millî mücadele temasını anlatan ressamlar, savaşın yarattığı hüznü, acıyı, toplumun dramını eserlerine yansıtmışlardır. Bunun yanında, milli ruhu, birlik ve beraberliği, savaşın zor şartlarda kazanıldığını belgeler şeklinde tablolar üretmişlerdir. Bu sanatçılar içinde özellikle ressamlarımızdan Abidin Elderoğlu’nun “Ayrılış”, Mehmet Ruhi Arel’in “İzmir Giriş”, Mehmet Başbuğu’n “İstiklal Savaşı’nın Yorumlanması”, “Kurtuluş Savaşı Destanı” ve “Bayraklaşan Atatürk” gibi eserleri ile İstiklal Marşı üzerinden bayrak vurgusunu belirttiklerini görmekteyiz. Ayrıca Halil Dikmen’in “İstiklal Savaşında Mermi Taşıyan Kadınlar”, Hayri Çizel’in “İzmir Doğru” ve “Ana Gayreti” ile Aydın Ayan’ın “Bu Memleket Bizim”, “Ayın Altında Kağnılar”, “Ve Kadınlarımız” adlı eserleri de Millî Mücadele’nin yek vücut bir millet mücadelesi olduğunu; kadın, çocuk ve kağnı vurgusu ile Marş üzerinden Kurtuluş Savaşı’nın destansı yönünü ifade etmişlerdir.

Sonuç olarak ele aldığımız bildirimizde, Türk resim sanatında bağımsızlık yolundaki milli mücadele temasını tuvallerine aktaran sanatçılar; Türk milletinin kutsal değerlerini, çekilen çileyi ve Türk halkının bedeller ödeyerek Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasındaki azmini ölümsüzleştirmişlerdir. Sanatsal değerleri yanında belgesel özellikleri de içinde barındıran bu eserler, gelecek nesillerin bağımsızlık duygusuna ve milli mücadele ruhuna kaynaklık edecektir.

Kuşkusuz Millî Mücadele'nin ruhu İstiklal Marşı'nın ruhudur. İstiklal Marşımız ve milletimiz ebediyen yaşasın. İstiklal şairi Aziz Mehmet Akif'in dediği gibi “Allah bu millete bir daha İstiklal Marşı yazmayı nasip etmesin”.

KAYNAKLAR

AKSOY, Murat (2018). “Türk Destanlarında Alp Kadın Ve Kurtuluş Savaşı Resimlerine Yansımaları”, *İdil*, C. 7, S.48, s.1007-1008.

ALKAN Ufuk, KAHRAMAN Mehmet Emin (2016). “İbrahim Çallı'nın Kurtuluş Savaşı Temalı Resimlerinin İkonografik ve İkonolojik İncelenmesi”, *Kalemîşi Dergisi*, C. 4, S. 7, s.1-18.

ALKAN Ufuk, KAHRAMAN Mehmet Emin (2017). “Abidin Elderoğlu'nun Kurtuluş Savaşı Temalı ‘Ayrılış’ İsimli Tablosunun Çözümlemesi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1, s.383-395.

ALKAN, Ufuk (2017). *Türk Resim Sanatında 1914-1935 Dönemi Savaş Temalı Tabloların İncelenmesi*, (Basılmamış Doktora Tezi), Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ARDA, Zuhâl (2007). *Sanat Eğitimsi ve Ressam Aydın Ayan'nın Resimlerine Estetik Bir Yaklaşım*, (Basılmamış Doktora Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

BERK, Nurullah (1978). “Ali Avni Çelebi”, *Sanat Dünyamız*, S. 14, İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.

BERK, Nurullah; ÖZSEZGİN, Kaya (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi*, Ankara: Remzi Kitabevi.

BULUT, Ümran (2004). “Türk Resminde Kurtuluş Savaşı Teması”, *Sanat ve Bilgi*, S. 3, İstanbul, s. 43-47.

ÇORUHLU, Tülin (1996). “Sami Yetik”, *Antik&Dekor*, S. 36, İstanbul, s. 104- 106.

ELİBAL, Gültekin (1973). *Atatürk ve Resim-Heykel*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- ERBAY Fethiye, ERBAY Mutlu (2006). *Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Atatürk'ün Sanat Politikası*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayını.
- GENÇ, Seda (2006). *Kurtuluş Savaşının Resim Sanatına ve Sanat Eğitimine Etkisi (1917-1940)*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- GİRAY, Kıymet (1994). "Türk Resminde Müstakiller", *Türkiye'miz*, S. 71, İstanbul: Akbank Yayını, s. 4-17.
- GÖREN, Ahmet Kamil (1990). *Hüseyin Avni Lifij: Türk Resim Sanatı İçindeki Yeri ve Önemi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÖREN, Ahmet Kamil (2003). "Tuval Üzerinde Mantık Yansımaları: Ali Avni Çelebi", *Antik&Dekor*, S. 78, İstanbul, s. 100-128.
- GÜLER, Ayşenur (2014). *İbrahim Çallı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- GÜNGÖR, Tuğba (2018). *1980 Sonrası Türk Resim Sanatında Figüratif Eğilimler ve Mehmet Başbuğu*, (Basılmamış Sanatta Yerlilik Tezi), Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Antalya.
- ÖNDİN, Nilüfer (2003). "Cumhuriyet'in Kültür Politikası ve Sanat", *Sanat Dünyamız*, S.89, s.146.
- TANSUĞ, Sezer (1999). *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- UĞURLU, Veysel (1998). *Savaş ve Barış. Kurtuluş Savaşından Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Türk Resminden Kesitler*, İstanbul: Yapı Kredi Sanat Yayıncılık.
- YASA YAMAN, Zeynep (2006). *Kadınlar Resimler Öyküleri: Modernleşme Sürecindeki Türk Resminde "Kadın" İmgesinin dönüşümü*, İstanbul: Pera Müzesi Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://www.gonderbayrak.com.tr/ataturk-posteri.html> (Eriřim: 26.10.2021)

<https://www.mehmetakifersoy.gen.tr/istiklal-marsi-sozleri/> (Eriřim: 26.10.2021)

<https://salutatorium.com> (Eriřim: 29.10.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeybekler_Kurtuluş) (Eriřim: 24.10.2021)

<https://www.tarihnotlari.com/aliavni-celebi/> (Eriřim: 24.10.2021)

www.kalemisidergisi.com (Eriřim: 26.10.2021)

https://mk.gov.tr/ContentFiles/milli_mucadele (Eriřim: 29.10.2021)

http://www.leblebitozu.com/11-turk_ressamin-fircasindan-kurtulus-savasi/ (Eriřim: 01.11.2021)

<https://wannart.com/icerik/8145-bir-milletin-mucadelesi-> (Eriřim: 29.10.2021)

https://tr.wikipedia.org/wiki/Zeki_Kocamemi (Eriřim: 24.10.2021)

<https://www.artsurem.com/art/artwork/mehmet-basbug/559/> (Eriřim: 02.11.2021)

<http://www.lebriz.com/> (Eriřim: 29.10.2021)

<https://epochtimestr.com/index.php/9-eylul-1922-buyuk-taaruzun-ardindan-> (Eriřim: 01.11.2021)

<https://tr.pinterest.com/pin/478155685411976154/?d=t&mt=login> (Eriřim: 26.10.2021)

<https://www.sakipsabancimuzesi.org/tr/sayfa/sergiler/avni-lifij-cagininenyeni> (Eriřim:29.10.2021)

<http://www.eskiturkiye.net/tag/basmane/> (Eriřim: 14.11.20)